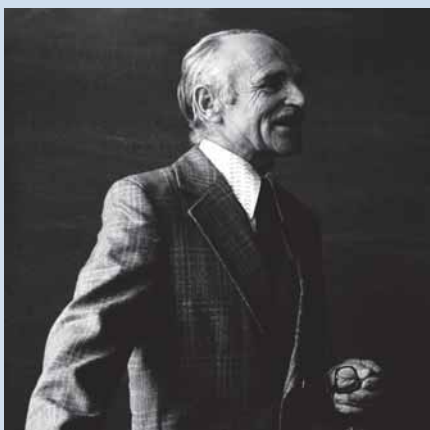

KALBĒK, ANTANĒLI, KALBĒK...

Susitikimø ir pokalbø su mokytoju Antanu Juška epizodai ið doc., hum. m. dr., NPMKA nario **FELIKSO MAEĪANSKO** prisiminimø uþraðø sàsiuvinio

Antanas Juška. Raseiniø rajono garbës pilietis, ilgmetis Betygalos vidurinės mokyklos mokytojas. Gimë 1920 m. rugpjūèio 6 d. Betygaloje. Baigæs Tauragës mokytojø seminarijà, dirbo Ugioniø pradinėje mokykloje, nuo 1945 m. – Betygaloje. Èia á gyvenimà iðleido 50 abiturientø laidø. 1954–1959 m. dirbdamas studijavo Lietuvos kùno kultūros institute. Subūrë mokyklos orkestrà ir chorà, vadovavo meno saviveiklos kolektyvams, pirmasis pradëjo vadovauti Betygalos Maironieèiø draugijai. Domëjosi kraðto istorija, rinko tautosakà. Jo rūpesiø sutvarkytos senosios Betygalos kapinės, pastatytas paminklas rusø ir vokieèiø okupacijø aukoms, krypeliai partizanams, ant paminklø iðkalë aukø vardus ir pavardes. Vienas ið pirmøjø ásjungë á Lietuvos Sàjūdþio veiklà. 1994 m. apdovanotas Lietuvos didþiojo kunigaikðèio Gedimino II laipsnio ordino medaliu. Buvo sukaupæs daug þiniø apie savo kraðtà, jo praeità, mokëjo labai graþiai ir ádomiai perteikti turimà informacijà kitiems. Betygaloje visuomeniniais pagrindais dirbo gidu. Mirë 2003 m. geguþës 6 d. Palaidotas Betygalos Pilkalnio kapinėse.

Kairėje – Antanas Juška. Nuotrauka ið Felikso Maèiansko archyvo
Publikacijoje panaudotø spalvotø nuotraukø autorë – Danutë Mukienë

Dar senovës iðminëiai þinojo, kad yra tokie loginiai spàstai: jeigu, pvz., Jonas pasakoja apie Petrà, tai jis neiðvengiamai daugiau prikalbës apie patà Jonà negu apie Petrà. Tas dësningumas kartojasi ir mūsø dienomis. Tad, norëdamas iðvengti tø pinkliø, sumaniau kiek galima maþiau paèiam pasakoti, samprotauti, o tenkintis tik savotiðko moderatoriaus funkcija ir tokiu būdu, reprezentuojant paties Mokytojaus mąstymo logikà, minëiø originalumà bei jø raiðkos savitumà, pabandyti tuos grynuolius sudëliti á unikalios asmenybės mozaikà. Vienus sulasiojau ið savo anksëiau paraðytø ir periodikoje paskelbtø apybraiþø „Mokytojas Antanëlis“, „Kad trykõtø gairës ádaliniai“, kitus – ið savo knygo „Akys nemeluos“, „Ar duoti durniui kelià“, leidinio „Betygalos þemë“, TV filmø „Mokytojas“, „Kuzminskis“, kuriø parengimui teko talkinti. Be to, A. Juðkos autentiðkø pasisakymø, doroviniø nuostatø, pilietiðkos pozicijos raiðkos nemaþai suradau dar kartà perklausæs diktofonu árašytus mudviejø pokalbius, ið naujo perskaitæs jau gerokai primirõtus laiðkus, iðplëtotus atvirukø ir ðiaip sveikinimø tekstus, kitus dokumentus, kurie praðyte praðesi pavieðinami. Tik graþink jas autoriui ir papraðyk: „Kalbëk, Antanëli, kalbëk...“, nes Tamstos kalbëjimas mūsø sielas gairins labiau nei tyrais ðv. Jono ðaltinëlio vanduo bei Padubysjø lakðtingalø lakðtavimas krūvon sudëjus.

Dvideðimt pirmojo amþiaus pradþioje atkakau á Betygalos Maironio vidurinę mokyklà pristatyti savo monografijos „Þmogus be epiteto“. Þinojau, kad Mokytojas sirguliuoja, bet vyliausi já pamatyti ir kai kà uþfiksuoti diktofono juostelėje. Renginio pradþia artėjo, o prelegento nesimatë. Pradëjau nerimauti, bet susitikimo organizatorës tikino, jog jis tikrai pasirodys – palükuriuokime: paþadëjo – iðtesës... Ir tikrai, vos ne paskutinëmis sekundëmis saliekën ásirito Antanëlis, su raudonomis gëlėmis ir mano knygele. Galvos linktelëjimas pasisveikimo su pasitinkanëiais, klestelëjo ðalia manæs ir lyg atsipraðydamas tarstelëjo:

– Vos nepavëlavau. Buvau pamirðæs palakinti Maksà – mano draugà, ðuniukà... Teko graþti.

– O þmonelë, Valerija, su juo nedraugauja?.

– Myli. Kaipgi. Paðertø ir jinai, bet dabar nesveikuoja.

– Tai rūpestëlø padvigubëjo?

– Su kaupu. Ypaè pavasarà, vasarà tik spëk suktis.

Knygos pristatymà suglaudinau, nedaug sugaiðau ir atsakinëdamas á klausimus. Vedëja pirmiausia kalbëti papraðë garbøjà mokyklos veteranà Antanà Juðkà. Ðis padëjo ant këdës gëlës, pasiëmë jam dedikuotà knygelæ ir ðvelniai, ðvelniai, kaip didþiausia bran-

genybæ jà paglostæs padëjo ant këdës. Vël pasiëmë gëles, dar patylëjo, tarsi norëdamas susikaupti ar kaþkà prisiminti, ir virpanëiu balsu prakalbo:

– *Mano mama labai mëgo bijūnus, kuriuos vadindavo pinavijomis. Ten, kur dabar stovi Vytautas Didysis, nuo 1888 metų buvo aukðtas, aukðtas kryþius. O prie jo mamos puoselëjamas darþelis – daugybë bijūnø. Net 50 kerø. Namas, kuriame gyvenome, buvo kitoje kelio pusëje. Ið Ðiliniø grãpdami þmonës prie to darþelio sustodavo pasigroþëti raudonaisiais þiedais, padëkoti mamai uþ rûpestingà prieþiurà. Tas savo pinavijas ji sapnuodavo net atsidûrusi Sibire. Mamytës pomëgiu uþsikrëtimë ir mudu su Valerija. Prie namø kasmet prãbysta deðimtyms graþiausiø pumpurø. Tai jums nuo visos Juðkiø giminës.*

Tik spëjome padëkoti uþ brangià dovanà, o Mokytojo rankose vël buvo knygelë. Dar kiek jà paglostë ir tesë:

– *Skaieiau su nemaþu smalsumu, vis prisimindamas praeities, ankstesnà Maëianskiokà su dabarties. Iðaugo, subrendo. Galime didþiuotis. Knyga – jo darbo vaisius. Jau patys jos drabuþeliai intriguojanëiai mane veikë. Penki paukðëiai nuo saulës apskritimo skrenda link sëdinëio þmogaus, kuris bando ispëti tø paukðëiø skridimo tikslà, kosmoso esmë, o gal ir prasmë. Knygutë ðilta, jà malonu rankose laikyti. Paraðyta su didþia pagarba þmogui. O kokia humaniðka, tauri autoriaus dedikacijà, kurià norëèiau visiems eia perskaityti: „Dviesiam atminimui Tëveliø, uoliai puoselëjusio mano ðirdutëje krikðëioniðkos meilës, doros ir teisingumo skiepus. Feliksas“. Taigi, mintys kietos. Þmogus be epiteto. Bet jis turi epitetus – tà antrinæ savo lyg pavardæ, lyg ðirdies dovanà. Tuos epitetus þmogus pats susirenka kasdienybëje – eidamas þeme, formuodamas savo paþiuràs. Tai daugiau vidiniai, antriniai, nematomi epitetai... Gera knygutë, lengva skaityti. Per dvi naktis àveikiau ir viskà apmæsëiau. Remtasi garsiausiai pasaulio filosofais, didþiausiai mastytojais. Jø mintys, teiginiai, samprotavimai parinkti apgalvotai. Viskas taip suausta, pajungta autoriaus koncepcijos argumentacijai ir*

suradþyta taupiai. Smagu jà skaityti, dar ir dėl to, kad autoriaus teiginiai, iðvados akina mastyti, kritiðkiau paþvelgti à þmones, jø dvasines bei fizines galias.

Vëliau, jau ragaudami mëtø arbatëlà, vël prisiminëme tuos epitetus. Pasakiau Mokytojui, kad man labai patiko jo teiginys, jog þmogui būtini epitetai – tiek iðoriniai, tiek ir vidiniai. Jeigu kai kurie iðoriniai epitetai asmeniui priskiriami, norint pabrëpti jam reikiamà pagarbà, uþtarnautus, pripaþintus nuopelnus, tai puiku. Taëiau ne paslaptis, kad povø plunksnomis puoðiamasi ir egoistiniais tikslais. Slepiamas vidinio pasaulio skurdumas, doroviniø vertybiø menkumas.

– *Ir dar kaip, – pritarë Mokytojas. – Tas terminas graikiðkai reikiãia pridëti – duoti, dovanoti. Bet kas duodama, gali būti ir atimama. Eia pats teisus. Lotynø kalboje ta sàvoka àgavo ðiek tiek kitokià prasmë. Epitetai – tai meninës priemonës, siekiant kà nors iðryðkinti, pabrëpti, vaizdingiau pasakyti. Analitiniam poþiûriui, norint perprasti þmogaus esybæ, epitetai nereikalingi. Labiausiai tinka integralus metodas. Kitas dalykas – vidinis pasaulis (dvasinës vertybës. Ísitikinimai, dorovinës nuostatos). Þmogaus orumas, sàþinë, atsakomybës jausmas, atjauta, tolerancija, humanizmas... Visas kompleksas. Taëiau eia nelabai tinka „epiteto“ sàvoka.*

– Man regis, kad turime labai graþø lietuviðkà þodà – s a v a s t i s, – àsiterpiaiu.

– *Sutinku. Apie kitus epitetus gal dar paðnekuëiuosime kita proga.*

...Labai, labai gaila, bet tos kitos progos taip ir neatsirado...

Tokio erudito, europinio mastyto, akademinio iðsilavinimo vyro Betygalos padangeje tikriausiai teks laukti gana ilgai.

Taræs sau tokius þodþius, ilgai mæsëiau, ar neklydau, ar nepervertinau Mokytojo dvasiniø ir

(Nukelta à 16 p.)

Betygala

Grupė Vilniaus žemaičių su Antanu Juška (sėdi viduryje) Betygaloje apie 2001-uosius metus

(Atkelta iš 17 p.)

kūrybinių potencijų. Tikėtis, jog rasime kokio nors tekstų, užrašų, buvo beviltiška. Dukra Vaiva, uoliausiai globojusi ampieus ir ligų prislėgtus tėvėlius, mane tikino, kad „Antanėlis buvęs ne rašyto, o iškalbos žmogus“. Pats Antanas Juška poetui Juozui Nekroščiui apie savo nenorą atsidėti rašymui su humoro gaidele yra taip paaiškinęs: *„Bijau balto popieriaus“*. Man regis, kad Mokytojas rašė, ir rašė ne mažiau, negu kalbėjo. Tiesa, straipsnių yra paskelbęs vos keletą, tačiau laiškų, atvirukų kasmet parašydavo ne vieną šimtą. Laikėsi taisyklės: *būtina atsakyti kiekvienam atsiuntusiam, be to, nepamiršti išsiųstų pasveikinimų kitiems artimiesiems, bičiuliams*. 1995 m. gegužės 7 d., dekodamas už pasveikinimą Prisiėkėlimo proga, Mokytojas užsimeina, kad *„tą laišką prisikaupė nemažas blokelis. Ir atsakymą eilutė nutūso. Jau baigiu mandagumo skolas grąžinti. O laikas nelaukia: Amfibių bėgs dvytuoklė neišjungžiama. Pavasario ekrano šaliejai vaizdai mirga, nė kiek nestabteli, nenori paviežėti. Darbai pavasariniai grūdasi: darpiniai, mokykliniai, visuomeniniai, laikraštiniai, knyginiai (tik naktį) – vos gali aprėpti. Asmeninio kalendoriaus skaitlinės greitpolka žoka. Pasas pavirto į „liūdnometrą“. Verčiau nė neįjūrėk!“*.

Nors Mokytojas ir sakydavo, kad toks rašymas tai mandagumo skolas grąžinimas, bet tai – ir neformalus pareigos atlikimas. Tik pašvelkime – kiekvienas jo ranka užrašytas sakinelis apmąstytas, dvelkia pagarba ir nuodirdumu, švelniu humoru. Štai kelios eilutės: *„Aėiū, aėiū, už susitikimo vaizdelius. Tik nerandu kvito: nepinau, kaip labai prasiskolinęs“* (1989–09–16); *„Gatavos laimės nebūva: patys kelius tiesiam, patys tiltus paklojam. Norėčiau, kad per Naujuosius nepritrūktų Sveikatos ir dvasinės pusiausvyros“* (1996–12–23).

Argi tai ne kūryba, ar ne literatūra?

Jeigu visi tokie kūrinėliai, minėto deimanėiukai iš laiškų, atvirukų ir kitur sugrąžto pas autorio, apsirengto knygos rūbeliais, ko gero, nesutiltų ir į kelias asmeninės bibliotekos lentynas. Niekas neabejoja, kad Antanėliui pakako ir talento, ir jėgų sukurti stambesnė veikalą. Bet imtis tokio darbo jis vengė. Sovietiniais metais, matyt, prisibijojo, kad tokie raštai nepapultų į nedraugų rankas ir netaptų škalėtais. Be to, ne paslaptis, jis jautė, kad dėl menkiausio neapgalvoto įingsnio gali būti išprašytas iš mokyklos ne todėl, kad neturi aukštojo išsilavinimo, o dėl to, kad nepakankamai lojalus: prisitaikęs, bet nesusitaikęs. Tad neatsitiktinai 1954–1959 metus jis paskyrė neakivaizdinėms studijoms. Pagaliau buvo metas ir dėimą sukurti, pasirūpinti būstu. Net dėimt metų surijo sodybos tvarkymas, namo statyba. Darbų ir rūpesčių – nors persiplėšk. Jeigu išpareigos, pažadėsi – reikės tesėti. Gal vėliau, kai būsiu laisvesnis, kiek pailsėjęs...

O to laiko vis trūko ir trūko... Jau minėto laiško priede Mokytojas pateikė tokia apytikrą

savo veiklos darbotvarkę:

1. 6. 00 –8. 00 – laiškoraža,
2. 8. 10 – pieno pristatymas į virtuvę,
3. pusryčiai,
4. Mokykla, didžioji pertrauka (dūdos pūtimo pamoka naujokui – orkestro kadrams papildyti,
5. Daržkopsta,
6. Turistų palyda po Betygalos „didmiečio“ muziejus. Kartais toliau – vakar su 40 Panevėžio abiturientų – po Pasandravą, Bernotus ir pan.
7. 19. 30 – Biblijos tekstų pagarsinimas maldykoje,
8. 20. 00 – šalinis: „Laisvoji Europa“, Vilniaus TV,
9. 21. 00 –Panorama, filmų neįjūrių (retai randu vertą).

Tarkime, kad ir kitų dienų darbotvarkė buvo panaši. Tad verta išsidėmėti, jog Antanėlis kūrybiniam darbui – rašymui – kasdien skirdavo po dvi geras valandas. Ar tai mažai? Esu tikras, kad mūsų Mokytojas buvo ne tik eruditas, gimtosios kalbos mokytojas, retorikos asaras, bet ir rašyto meno meistras.

Mokytojas su dideliu nerimu įvelgė į nuolat blogėjančią demografinę Lietuvos situaciją:

„Pasakyk, Taurasai žmogau, kas eia darosi – vien Pilkalnyje per paskutiniuosius kelerius metus atgulė daugiau nei penkis Betygalos“.

Jau minėtame 1995–05–07 laiške buvo rašęs: *„Betygalos parapijos senukai iš Kauno, Vilniaus, Panevėžio ir kitų vietų daugiaaukštėiū išlipa Pilkalnio perone: pasiilgo tėviškės smėlio, Amfibių patalėlio. Pernai iki rugpjūčio – 30 karštų, o šiomet tiek pat – iki gegužės. Taigi: contra vim mortis non est medicamen in hortis! (prieš mirties jėgą soduose vaisto nėra – F. M.). Mano mama (a. a.) sakydavo liaudiškiau – nuo smertelės nėr šolėlės (...). O kiek dar Laptėvų jūros dalgytuvuose tūno lietuvuokų relikvinių kaulėiū?... Kiek jaunuomenės prapuldyta pokaryje, kiek išplaukė ir tebeplaukia už jūrų marių dabar – dėmtai tūks-tanėiū. Ar begriū nors dėimtdalis? Realiai tū žmoniū nėra ir tas jū nebuvimas eia ir dabar – jauėjamas. Kiek nepagimdymtas vaiku, neiūgdytas specialistū, neatgaivintat intelektinis potencialas. Pasakyk, ar išliks mūsų Lietuvėlė ir kokia ji bebus, jeigu išliks?“*

Ir ką aš begalėjau atsakyti, jeigu ir pats neįpinojau? Maniau, kad artimiausiu metu dykra netaps ir mums Dievo dovanotas bavingasis pėmės plotelis. Tiesa, globalizacijos procesas mūsų populiaciją pavairins kitose rasių bei tikėjimų įmonėmis. Tokios situacijos vargu ar išvengsime...

Antanėlio apmąstymų laukas – platus ir intriguojantis. Jam rūpi mokykla, tauta, gamta, civilizacijų raida, globaliniai ir kosminiai procesai. Ir, žinoma, mokiniai, būvė auklėtiniai, Betygalos ir visos Lietuvos žmonės. Po vieno mūsų VI abiturientų laidos susitikimo Mokytojas 1989–09–16 rašė: „Susitikimas – retas lobis. Proga pakraustyti savo sąmonės lentynas. Lyg pakartotinai išgyveni praeities dienų turiną. Gaila, kad kryžminiai, individualūs ir chordiniai dialogai dar daug ką praleidžia iš buvusio dienų konvejerio. Viskas tolsta gilyn, o jaunystės kaina – brangyn!

Vis dar neatsisijau nuo mokyklinio darbo, veikia pedagoginė inercija. Nutautėjusi mokykla ieško tautinio spalvų. Buvę kanonai atmetti, o nauji vis kuriami. Sunkus metas! Bet epocha masina. Europa kelia uždangą. Vengrai pradėjo naujos reišisūros spektaklį. Mūsų lietuviškasis spektaklis pradeda įgauti naujus kontūrus, kuriuos visi su atodūsiu laukia.“

Viename interviu laikraščiu Mokytojo paklausiau: Prie dailinio visada einama atsisiaivinti. O kas iš Betygalą beveik kasmet sukvičia įvairias abiturientų laidas? Tuose susitikimuose būnate ir Jūs. Vedate savotiškas pamokas. Apie ką kalbate ir kokie lieka išspūdiniai po tų susibūrimų?

– *Paukščiukai dažnai gražiai iš savo lizdus. Bet kuriuo galu, manau, sueina jie – paplūskę, prapilę. Matyt, nori palyginti, kokie buvo, kokie yra, kas pakito. Kai pirmą kartą susirenka klase, mezgasi asmeniniai ryšiai, o kartu kuriasi kolektyvinis (ne, pagal K. Būgą – geriau kuopinis) klasės portretas. Tą mozaiką tampa gyvu organizmu. O kas gyva – tas gražu. Tai va, nori tą portretą atkurti, vėl sudėlioti mozaiką. Vyksta stebuklingos dvasinės apeigos. Įmonėms reikia atgaivos. Susirinkusiems vedu simbolišką pamoką... Tai daugiau pamąstymai apie pėmę ir įmogaus paskirtį, darbą, pareigą ir atsakomybę, sąlytį su gamta. Išpūdiniai lieka prieštariniai. Su vienu ryšiu stipresni – gaunu gražius pasveikinimus, pasiilgstu susitikimu. Daugelio asmenybės*

Grupė Vilniaus pėmaiėlių su Antanu Juška (antras iš dešinės) Betygaloje apie 2001-uosius metus

tame portrete dvyti labai ryškiai. Su kitais ryškiai ne tokie patvarūs. Kaip geležinkelio perone: mokytojas stovi, o traukinys ateina ir nueina... Laikas viską keičia, sveria ant savo svarstyklės, parodo, kas ko vertas...

– O kas kelia nerimą?

– *Dabar madinga daugiau džiaugtis... Bet dar labai žmonės geria. Susvetimėjo, nemoka bendrauti... Tačiau eia niekas nekaltas: kai keičiasi vertybių matas, įmogui ilgą laiką sunku susigaudyti, kas kur. Juk traukiniu važiuojant į Europą ir tai reikia laiko, kad pakeistum ratus. O eia – tiek gyventa pagal klaidingus ideologinius kompasus... Gamta turi savo tvarką, dėsnius. Jo pagrindas – nuosavybė: lizdas, vaikai, aporėiai. Jei sutrinka ta tvarka gamtoje, ją pajaučia ir visuomenė. Bet jei visuomenėje suniokojama privati nuosavybė, prasideda baisiausias procesas – įmogus nuasmeninamas ir pamažu – nuįmoginamas. Net bijo eia prognozuoti, kada atsigausime, išsitiesime visu ūgiu...*

– Bet dailiniai išsaugoti dvarus ir tyri?

– Aėiū Dievui. Tik jie ir teikia didžiausią viltą.

Dabar, jau prabėgus daugiau kaip 17 metų nuo to laiko, skaitydamas savo apybraiėlę „Kad trykėt gėivūs dailiniai“, iš kurios ką tik citavau mūsų Mokytojo mintis, prisiminiau išpūdingą epizodą:

Su Antanėliu buvome sutarę, kad susitikime 1992-09 rudenį, kai, aplankęs tėvelių kapus Paliepiuose, stabtelsiu Betygaloje. Mokytojas pasakė, kad man ilgai gaiėti nereikės, nes jis sutartą valandą būsias prie Vytauto paminklo.

Kai atvažiavau, jau laukė. Perdaviau ryėulėlį laikraėėi „Lietuvos darbininkas“, paparaėiau, kad labai manęs nebartė, jeigu kas nors tame mano raėinėlyje nepatiktė. Antanėlis dirdingai padėkojo, palinkėjo gero kelio ir apkabinęs pabuėiavo į kaktą. Aė, graėdamas prie maėinėlės, dar truputėlį pakalbėjau su paėistamu betygalieėiu, o kai sėdau prie vairo, pamaėiau, kad Mokytojas mosuoja ranka lyg praėydamas palaukti. Iėlipau, nes Mokytojas jau kiceno prie manęs.

– Atsipraėau, Feliksai, uėuomarėa pasidariau. Juk nepadėkojau. Labai aėiū. biūriu – visā puslapā priplėėkinai. Ir dar nuotrauka. Paties daryta. Man buvai atsiuntęs. Charakteringa. Pats sau patinku. Bet kas pasakys – eia mokytojas. Niekas apie mane dar nėra tiek priraėęs. Pats pirmas. Aėiū, labai aėiū...

(Nukelta iš 20 p.)

Betygalos šv. Mikalojaus bažnyčios vidaus fragmentas

(Atkelta iš 19 p.)

Sutrikau, nes nesitikėjau tokio liaupsio. Tarstelėjau, kad Mokytojas jau anksčiau labai gražiai padėkojo. Bet Antanėlis turėjo savo nuomonę:

– *Nei atsiprašymų, nei padėkojimų per daug nebūna. Niekas dėl to dar nesuširgo, nenumirė. Tad sakiau ir dar kartą, visada sakysiu už gerus, taurius, kilnius darbus – aėiū, aėiū, aėiū...*

– O ne, Mokytojai, tai aš, ir visi mes, Tamstai privalome dėmti kartą sakyti – aėiū ir dar rankas, kojas išbūtiuoti.

– *Ar neperdedi, Feliksiuk? Juk buvau mokytojas, na gal ne blogesnis už kitus, mokiau, ko reikalavo programos, vadovėliai. Tai už ką pats taip aukštini mane, bandai išskirti?*

– Visi mūsų mokytojai buvo geri, visus juos gerbėme, nes mokė to, ko reikėjo, skiepijo dorą, sąjiningumą... Bet, Mokytojai, šiklausykite! Tuos podpius, kurie per mūsų klasės susitikimo pabaigą 1984-06-30 buvo išrašyti, ir visos pasirašyti, pasipadėjimė Akte... Cituoju beveik paodpiai:

„*Reiškiamė didelė dėkingumė klasės auklėtojai O. Staniulienėi, mokytojams A. Juđkai ir P. Juđkeviėiui už dalyvavimė susitikime. Už nuostabià, istorinė reikėmės pamokė mokytojà Antanėlià apbiams išrašyti i savo dirdpià garbės lentė.*“

Tai va – mes Jus ne tik gerbėme, bet ir mylėjome. Gerbėme už tai, kad mus mokėte kritinio mastyto (ir kai ko išmokėte). O mylėjome todėl, kad buvote puikiai perpratęs liaudies (pmonio) pedagogikos esminius principus ir sugebėjote būti mūsų, maųtėliū vaikuėiū, biėiuliū. Pasilgdavote mūsų ir vėliau. Rūpestingai ruoddavotės tai Pamokai, dpaugdavotės mūsų susibūrimais, apmastydavote išpūdpius. Viename mudviejū pokalbiū Jūs atviravote:

„*pmonėms reikia atgaivos. Susirinkusiems vedu simboliškė pamokė... Tai daugiau pamastymai apie pėmė ir pėmogaus paskirtė darbė, pareigė ir atsakomybė. Sėlytė su gamtė... Išpūdpiai lieka... Pasilgstu. Susitikimė laikas viskė keiėta, sveria ant savo svarstykliū. Kaip gelepinkelio perone: mokytojas stovi, o traukinys ateina ir nueina... – Ėia, Feliksai, ilgė dñeka. Geriau, pasakyk man, kas yra tas – kritinis mastytas? Ar ne tas pats, kas sveikas protas?*“

– Mielas Mokytojai, – tariau, kiek pamastės, – Tamsta puikiai pinote, kas tai yra. Aš anksėiau provokavau Jus, o dabar Jūs mane?.. Mano supratimu, *kritinis mastytas* – tai filosofinė kategorija,

reiškianti, jog kiekvienà teiginà, reiðkinà, būtina vertinti jà analizuojant, svarstant „taip ar ne“, vertinant ne scholastiðkai, o dialektiðkai, abejojant net garsiausio pasaulio iðminėio skelbtais arba ir diandien skelbiamais teiginiais.

„*Suprantu, sveikas protas – tai kasdienė, buitinė mastyse nos lygmuo. Tai blaivus pasaulio ir kasdienio procesø suvokimas ir vertinimas. Bet að jokio kritinio mastyto pamokø neturėjau.*“

– Gudraujate, Mokytojai. Jūs sėjamos kritinio mastyto sėklos tebuvo sėklos. Dar ne daigai. Joms reikėjo ne tik gerai išpurenotos dirvos, bet ir sumanaus sėjėjo, skiepytojo. Jūs juk nedeklaravote teiginio, o pateikdavote juos tarsi tarp kitko, kaip vaizdpià alegorijà, skambia lotyniškė sentencijà. Kai kam jos per vienà ausà aėidavo ir tuoj pro kità iðeidavo. O kai kieno galvelėn ir ilgam astringdavo, paakindavo pasukti smegenis, nes sudėtingi, mšlingi tada būdavo tie Jūsø pasakymai. Prisimenu kai kuriuos fragmentus:

„*Kam pėmogui reikalinga pėmė?*“ – „*Atsistoti*“. – „*O kam medis?*“ – „*Atsiremti*“. – „*Na, o daltinis?*“. – „*Atsigerti*“. Nors visokie daltiniai būva.“ „*Vaikai, neskaitykite gerø knygø – skaitykite paeias geriausias*“. Arba: „*Nebūkite pėmesni už polė – sutryps. Bet per daug ir neiðstypkite prieð laikà – nukirs*“.

– Tokio fraziø, posakiø Jūs nekomentuodavote, nelukdėndavote:

„*Galvokite, svarstykite patys. Jei kam astringi atmintin, ašikabino kaip sėkla i dirvė – supaliuos. Jei ne – bus kitos pamokos, kiti susitikimai. Svarbiausia, kad siela neaktø, o galva netaptø dykra piktplynu*“.

– Tai kaip, Mokytojai, Jums netarti tūkstantà aėiū, nelenkti galvos, jeigu taip mastyti mokote tik Jūs. Ir à klausimà, kiek kartø privalu tarti „atsiprašau“, Jūs sakydavote: „*Geriausia tiek, kol neatleis...*“

– A è i ù, kad visa tai prisimeni. O apie tà liaudies pedagogikà pakalbėsimė, būtina pakalbėsimė... Bet

dabar ir taip gerokai susivėlinai. Buvo labai malonu pasimatyti. A è i ù už siuntinukà...

Paðelusiai magėjo iðgirsti ir uþrašyti Antanėlio mintis. Bet mano prelegentas „raðybai“ neturėjo laiko. Kaip bevarėiau savo liepuvė, kaip nekalbinėjau – veltui. Jokio paþadø, jokio ašipareigojimø. Tada griebiausiai þurnalistinė gudrybė – pabandyti iðpėditi nors vienà kità sakinukà, autentiokesnė mintelė. Svarbu, kad prelegentas pradėtø kalbėti... Podis po podpio ir *Antanėlis papasakojo, kad pedagogikos principø ir metodikos pagrindus gavo ið knygø, ið Tauragės mokytojo seminarijos, kur dirbo kvalifikuoti dėstytojai, gerai iðmanė tiek Vakarø, tiek ir Rusijos þymiausiø pedagogø koncepcijas. O jø iðtakos, anot Antanėlio, neabejotinai buvo susijusios su pmonio bendravimo, vaikø auklėjimo tradicijomis. Pinoma, kad tà paveldà visai pagrėstai galima vadinti liaudies pedagogikė. Tiesa, ji nėra susisteminta, kodifikuota, à vadovėlius supresuota. Jos negalima iðmokti; savastimi ji tampa tik jà suvokus, perpratus jos esmė ir emocionali bei psichologiðkai ašisavinus. Knygoje paraðyta: gerbk tėvė ir motinà. Ir nė þodelio, jog ir tėvai privalo gerbti, mylėti savo vaikus. Bet jie gerbia ir myli. Aukojasi dėl jø. Kodėl? Tradicija, genai?.. Norint atsakyti i duios klausimus, reikia mokslinio studijø, o að joms nepasirodžes. Be to, laukia fizkultūros egzaminai...*

Maþdaug po tokio Antanėlio paaiðkinimø, papraðiau pasakyti bent tai, kada jis pradėjo siurbti tos liaudies pedagogikos syvus?

– *Tikriausiai vaikystėje. Buvau smalsus vaikas. Stengiausi ašidėmėti viskė, kà maėiau ir regėjau. Matyt, prigimtinis protelis ir*

dirdele' atsirinkdavo tai, kas gera, gražu, šimintina ir sektina... Nors tada, vaikystėje, mums, piemenėliams, labiau rūpėdavo dv. Onos atlaido „kermodiai“, jo blizgučiai, taėiau smalsu būdavo paspoksoti ir š sveėius: retskykiais atvykstanti Maironė, jo gimines, kitus dignitorius. Paklaustyti, kokios poeto pamalotinimui dainuojamos dainos... O per atostogas, kai atvažiudavo Jonas Kuzminskis, lydėdavau jį į Padubysius, siūlydavausi panežėti molbertą. Kažkuo patikdavau dailininkui, užtat galėdavau žiūrėti, kaip liejasi dažai, ryžėja paveikslu kontūrai. Tai nepamirštama, nes mano akyse vykdavo stebuklas – meno kūrinio gimimas... Pradėjus spiginti saulei, kartu eidavome prie dv. Jono daltinėlio atsigavinti...

– Tokiø išpūdžio Jūs tikriausiai patyrėte ir daugiau. Kokios atakos Jūsø pedagoginei veiklai jie turėjo? – Jausdamas pagarbą sau, mažulėliui vaikuėiui, ađ supratau, jog svarbiausia gerbti pmoę, jį suprasti, atjausti, padrāsinti. Būk doras, orus, bet ne iđdidus. Kaip ōauksi, taip ir atsiliėps. Gali tu negerti, nerūkyti, bet neniekink kito pmoęaus, nesidāipyk iđ jo ydø, negaliø, klaidø... Pats supras, pasitaisys... Tokie imperatyvai man visada padėdavo gražiai sugyventi su visais betygaliođkiais – ir mažais ir dideliais (...). Mokytojai dažnai keitėsi – vieni atvažiuoja, kiti iđvažiuoja. O ađ buvau privilegijuotas – pmonės papinojo mane, ađ juos... Mokiau jau jø vaiku vaikus. Ir pats iđ jø visā laikā mokiausi. Ėiulpia liaudies pedagogikos syvus. Kai nutūpia eia su smuikėliu, tai jau tikrai amžinai. Meninė veikla sudomino iđvargintus, negandø prislėgtus pmones. Uđdainuoja choristai – ir nuđvinta, prađviesėja miestelėnø, valstieėiø veidai. Toje paėioje mokykloje iđdirbau gerā pusđimtā metø. Atđvenėiau jubiliejø. Daug tø pamokø būta. Oi daug... Tikriau pasakius, – viena ilga, nesibaigianti – visas gyvenimas, visas darbas.

– Leiskite, Mokytojau, pridurti – ir Kūryba.

– Pinoma. Koks darbas ne kūrybos.

Tie Antanėlio podžiai, kad dar vaikystėje jis supratus, „jog svarbiausia gerbti pmoę“, ir toji nuostata tapusi viso jo gyvenimo doroviniu imperatyvu, ilgam āstrigo mano atmintin. O joje kirbėjo gana prieštaringø nuostatø, neleidžianėiø suabsoliutinti Mokytojo teiginius. Vis klausiau ir klausiau savęs, kodėl privalu gerbti, mylėti ir tuos gentainius, kurie to nenusipelnė, kurie verti paniekos arba kalėjimo? Juk tokius pmones smerkia ir dvasininkai, ir kiti dori pilieėiai. Tiesa, pinojau ir tai, jog kiekvienas doras krikdėionis turi mylėti savo broli kaip pats save. O jeigu tas brolis nemyli savo brolio, tai jis nemyli ir Dievo... O Antanėlis ir gerbė, ir mylėjo, nes tuo buvo ātikėjæs nuo mažø dienø. Tokia buvo jo savastis. Tad ar galėjo jis būti neteisus? Pinoma, kad ne. Apie tai kalba ne tik mintys, bet ir taurūs, prasmingi darbai bei kūryba. Neiðkāsiau nepateikæs kelio citatø. Ađ, kaip buvæs klasės seniūnas, bendramokslis buvau „pakrikdėytas“ ōaltydiūmi ir āpareigotas rūpintis ōeđtosios abiturientø laidos susitikimø organizavimu. Kadangi mūsø klasės paskutiniuoju auklėtoju buvo A. Juðka, tad kvietimā pirmiausia iđsiunėiau jam. 1994-06-08 gavau tokā atsakymā:

„Jau ankðėiau esu pakviestas Tauragės Mokytojų seminarijos XVI laidos absolventø š susitikimā Ðiauliuose. Ađ kaip kurso seniūnas privalau ten dalyvauti. Reikia pagerbti savo kolektyvā (1938– 1942).

Mūsioðkia buvo 27: 18 merginø ir 9 berniukai. Visuomeniniø politiniø „pėmės drebėjimø“ jie visi buvo iðblaðkyti po visā planetā. Po 52 metø, ko gero. paskutiniā kartā pried iðvykdami Amžinatvėn susirinksi me pasirodyti, kā ið mūsø padarė Laikas. Smagu, graudu ir

Betygalos dv. Mikalojaus bažnyėios fragmentas

māslinga. Kiek atvyks, neþinia. Keturi tikrai neatvyks. Jie anapus RIBOS. Kito adresø neþinome – kai kurie JAV, Kanadoje, Islandijoje, Vokietijoje gyvena. Pusės tikimės! Atsiprađydamas linkiu sėkmės Jūsø pobūviui (paminėkite a. a. Ðigrā, Boguðaitę, Cibulskā, Karabinaitę). Mintyse ađ su Jumis. A. J.

P. S.

(Pėmiau ðiø raidžių buvo prirađytas tekstelis, mano galva, savotiðki susitikimo pamokos apmatai – F. M.)

Mes dabar panaðūs š pirmameėius gerviukus: nesugebam rikiuotis š kryptingā, tvarkingā skridimā. Pametę rikiuotā blaðkomės vietoje. Tai kūrybinis pastangø nuostoliai.

Pmonės mąsto sāvokomis. Jas pateikia tikrovės aplinkybės, telkia podžius, nustato jø reikðmes ir ribas (...). Aplinkybės ir priepastys nulemia podynus. Pvz., valstieėiø, amatininkø, mokytojų, verslininkø, poetø, filosofø podynai ir kiti.

Pokalbyje podžiai verpia jungties siūlą. Taip vyksta minėiø apykaita, pmoniø bendravimas. Tokia kalbėjimo pareiga. Pmoniø bendravimas kalbos pagrindu turi ir kliuėiø, ir slenkseiø bei duobiø. Tai

(Nukelta š 22 p.)

Krypius Betygalos dv. Mikalojaus bažnyčios šventoriuje

(Atkelta iš 21 p.)

sąvokė, turinio nesutapimas. Taip kyla ginėai, priekaištai, pagiepa ir kitos čiuklės. Be to, lietuvių tautos sąmonės laukai išklampoti švietimajų atakų, traukiant į Rytus ir grąžtant į Vakarus. Abiejų kryptių vėjai neėdė nuostolius, skriaudas, pūdytą... Mus laikė nereikalingais ir išnyksiančiais. (...)

Mane labai masintų dalyvavimas Jūsų laidos pokalbyje. Baigiu!

Perduokite mano palinkėjimus p. Maėianskienei ir panelei Maėianskaitei.

Viso labo – A. J.

Maloniai visus nusteino tų paėių metų birėlio 18 d. gautas toks Antanėlio laiėkelis:

„Brangūs VI laidos absolventai, kiekvienas sambūvis turi nuosavus fizinius ir dvasinius penklus. Jūsų būryje trūksta Genės, Elenos, Antano, Algio. Mūsų atmintyje tebūna jų vardai taurūs, ir neupmirėdami. Jie buvo Jūsų jaunystės bendrasuoliai, liudytojai. Teilsisi ramybėje! Sėkmės Jūsų sambūviui!

Visada su Jumis! Ant. Juėka

Tai va. Ar dar reikia kitos geresnės, išpūdingesnės dorovinės p a m o k o s, rodanėios, kaip reikia gerbti ir mylėti ne tik gyvus, bet ir

mirusius. Manėiau, jog mūsų Antanėlis nerūstautų, jeigu prie viso jam skiriamų epiteto pridėtume ir tokį – *ėirdies gėrio dalintojas*.

Ką Antanėlis darydavo, jis visada spinduliudavo džiaugsmu. Stebėdamas jį, galėdavai suprasti, jog jis supranta, kaip reikalinga ta veikla, kokia jos prasmė. Jis spinduliudavo pagarba gėriui ir bendrapilieėiams. Matydamas, kaip jis dirba, visada jautei orumo ir kūrybinės ugnelės dvelksmą. Jis neragino kitus sekti jo pavyzdėju, nors savotiškai inspiravo tai daryti, tikėjo, jog jo palikti penklai padins ir gavins žmonėi sielas, akims entuziazmą, iniciatyvą ir pasitikėjimą. Menų keletą epizodų, patvirtinanėi Mokytojo nusistatymo nuoseklumą, tad, manau, kad tikslinga juos eia prisiminti.

Liūdniausia vaikams būdavo ilgas rudens ir piemės vakarais. Kol paruėdė pamokas, jau ir sutemsta. Mokykla seniai uždaryta. Knygų prie pibalinės lempos ilgai nepaskaitysi. Tamsoka ir mieste-lyje, bet kur besidėsi – slampinėja, ėurmuliuoja. Pagailo Mokytojui vaikų, tad paklausė, ką veikia, kuo uėsiėmė. O ėie: „Niekuo“... Antanėlis nusiėypsojo: „Iė nieko niekas ir tebūna. Geriau, vaikai, eina-me, ėadėkėmis, ėachmatais palodėime“... „Tai kad nemokame“, – atsako. – „Nesvarbu. Bus noras, bus ir tvoros. Pramoksėte, – pa-drėsino mokytojas. – Tai yra norinėi, ar ne? Ką iėmoksi, ant peėiė nenedėiosi... Norintys paskui mane, marė““. Mokytojas pasisuko ir kariėku pingsniu nuėingsniavo link savo nediduko kambarėio. O iė paskos jo – ir būrelis vaikų... Kas norėjo, tas iėmoko ir vėliau kitus iėmokė.

Pakeliui nuo Betygalos į Padubysius buvo ėv. Jono ėaltinėlis. ėaltas gėvus vanduo verėsi kaėkur iė po skardėio ir bėgo per kelė. Norisi atsigerti, bet sunku prieiti. „Reikėtų sukalti loviuką, – kartą pasakė Antanėlis. – Rytoj atsineėime lentuėi, viens du ir sumeistruosime“.

Kaip tarėme, taip ir padarėme. Ir dar aliuminą puoduką pritvirtino-me. Kas ėjo ir gėrė, tas geru pėdėiu meistrelius minėjo.

Sunku pasakyti, kada ir kas iė Antanėlio lūpų suėinojo, kad kitą dieną popiet prie Dubysos maudyklės bus montuojamas trampli-nas, bet toji pinia greitai pasiekė miestelio moksleivė ausis. Vieni ketino talkinti Mokytojui, kitiems rūpėjo pavėpsoti, pabūti to neėilinio ėvykiu liudininkais. Antanėlio jau buvo paruėdėti ir kuolai, ir len-tutės, susidėti reikalingi instrumentai, viny ir viniukai. Darbo uėte-ko visiems talkininkams. O Mokytojas ne tik patarinėjo, ką ir kaip daryti, bet ir džiaugėsi: „Mes, mūsų, bendroms jėgoms, mūsų lai-mei, žmonėi džiaugsmui“... Ir vargu kas besuprato, kad Antanėlis vedė dar vieną, ko gero, paėià kūrybiėkiausia savo gyvenime pa-moką.

Ne dėl „pavyzdėio“ ir pirmaisiais pokario metais tempė su moks-leiviais iė miėdo liaunas liepaites ir sodino miestelyje, tvarkė ėali-gatvius. Ta paėia proga patyliukais pagraėino ir gerokai apėiurusią Vytauto Didėiojo paminklą: padapė aptvarą, pabalino stulpelius, postamentą, pasodino medelių. O ateinantiems

pavėpsoti miestelėnams vis kartojo ir kartojo: „Juk per karus, sumaiėtis tik Raseinėi pemaitis ir Betygalos, mūsų Vytautas Didy-sis, iėliko nepalėisti... Anas iėpuoėtas, priėiūrimas. Kuo mes blo-gesni? Gal tingesni? Visi talkininkai taip norėjo, kad miesteliui ne-būta gėda.“ Nors sovietų valdėia dantė grieėpė, bet kol kas nekando – dėjosi nematanti, ką eia Mokytojas su vaikais iėdarinėja.

Kai vedė ir pradėjo atsirasti vaikai, neturėdamas kur gyventi, pasirypo pats pasistatydinti būstą. Vietą namui pasirinko nuoėaliai,

greta senøj, jau prieš keliasdešimt metų uždarytø kapinaieiø. Å paðai-pũnø replikas, ar nebijosias vaiduokliø, Mokytojas, ironiðkai õyptelejã, atsakydavo: „*Nei gyvø, nei mirusiø nebijau – priešø neturøjau ir neturiu. Graþumu galima su visais sugyventi. Nuo eia ir mokykla, ir Dubysa arëiau. Saulës daugiau. Girdisi ir paukðtelio eirenimai, ir upeliø eiturlenimai. Gyvenk lyg kokiame Dievo uþpantyje...*“

Antanëlis pats viskã suplanavo, parengë brëþinius, suderino su instancijomis, ir, nors ir neturëdamas

didesniø finansiniø atsargø, pradėjo raustis å ðaltiniuotã pakriauðës molã. Bet kiek kasë, tiek sunkësi ir sunkësi vanduo. Nei bëgti, nei rëkti. Pagalbon atskubėjo melioratoriai: jei nori, iðvorysime griovã, sulyginsime krantus, suformuosime sklypã – galësi kurtis ir gyventi kaip ant delno. Taëiau mokytojas nenorėjo gyventi kaip „ant delno“. „Aëiù, garbùs vyrai, uþ patarimã ir kilnius paþadus. Numelioruoti, þinoma, reikës. Bet ðiaip nutekinti vandenelã būtø nuodëmë. Norëëiau jã regëti eiturlenantã, þaþbaruojantã, sruvantã per kaskadø akmenëlius...“ Melioratoriai net nusikvatojo: „Nefantazuok, mokytojau!“ Kai Antanëlis paaiðkino, kad tuos lietaus ir ðaltineliø vandenis galima surinkti å ðulnelã, o ið jo drenãþo vamzdeliais nutekinti ðiek tiek þemiau ir latakais paleisti per akmenø kaskadas pakalnën, atsirastø nuostabùs fontanai, vyrai suklu-so... „Sumanymas ðaunus, bet su kastuvu ir per gerus metus tokio darbø neãveiksi. Ar verta, mokytojau, prasidëti?“ – „Verta, vyrai, verta. Akys baisinykës, rankos darbinykës. Bùëiau bagotesnis, pasisamdyëiau talkininkø, o kai kiðenës tuðëios, teks su lopetële pasidarbuoti. Aëiù, kad nesupeikëte mano projekto. Turi būti graþu – juk þmogus ne vien duona sotus. Neveltui juk sakoma: dũdelë ir õirdelë – tai ne avelë. Joms ðienelio nepaduosi“.

Po keliø dienø å Antanëlio „pleciø“ atkriokë talkininkø technika ir Mokytojo „þodis tapo kũnu“, kuris suõildë ne tik dirbusiø vyrø õirdis, bet vëliau gaivino ir tebegaivina eia apsilankanëiø þmoniø sielas.

Tolminkiemio baþnytelës muziejuje buvo stora atsiliepiø knyga. Primarginta ji banalokø ir gana iðmintingø áraðø... Ðit 1991 m. rugsėjo pradþioje lankytasi poeto Kazio Bradũno. Írëþtas skambus posmas ir palinkëjimai, kurie baigiasi tokiais þodþiais: „Lenkiu galvã prieš didþã Donelaitã“. Praverti dar kelis puslapius, ir akis sustoja ties graþiu, taisykingu braiþu: „*Sekdamas savo sãmonës ekrane „Donelaitianos filmã“ per laiko gelmã ir istorines negandas su gaudumu ir dþiaugsmu didþiuojuosi, kad eia buvo sukurti, Metai – patvariausia lietuviø literatũros ir kalbos plyta, didysis ánaðas å lietuviø kultũros rũmã“.*

Pasiraðyta taip: „*Padubysio vaikas – betygalietis A. Juðka*“.

– Tai ne vaikas, o mokytojas, – aiðkino muziejiaus darbuotoja. – Mokytojas Antanëlis... Na, ne jau negirdëjote? Ir sostinëje per þemdirbiø suvãþiavimã labai graþiai kalbėjo, ir per dailininko Jono Kuzminskio, Maironio jubiliejus. Radijas transliavo, televizija rodë. Ir filmas apie jã sukurtas... Toks nedidukas, praplikæs, su úsiukais. Gyvsidabris – ne þmogus. Kas jo neþino...

Mokytojau, kã tik buvau prie õv. Jono ðaltineliø. Vël Jùsø pëdsakus aptikau.

– O kas padarys? Senasis medis loviukas sutreðo. Tai prisirinkau akmenø, ðaligatviø plytø, sumûrijau, suklojau. Ant vienø suraðiau Maironio biografines datas, ant kitø – kûrinio iðleidimo metus... Kas smalsesnis, susigaudys, kã å tas plyteles sukiðau. Platesnis poveikio laukas. Þmonës dabnai pro istorinius ávykius praeina... Betygala savo hieroglifø neturi. O þenklo reikia. Tad viename sienelës ðone privirtinome poeto posmã, kitame – uþraðã, jog paskutinã kartã Maironis eia lankësi 1931 m. liepos 28 d., kai buvo atvykæs å Onos atlaisdus... Paskui nuėjo å Padubysã. Ten, prie Åpuolytës, jã ir palydã pasitikio jaunimas –

Stogastulpis prie Betygalos õMaironio vidurinės mokyklos

Pociai, Digriai, Lukminai... Pasveikino, padainavo poeto dainø... – Jùs tatai prisimenate ar kur skaitëte?

Prisimenu dar ið vaikystës. Bet patikrinau rankraðëiuose – Pikeiũnuose pas mokytojà Rimkienã (Valã Bakdytã)... Tai sakai, kad gerai, nesugadinau? Dar ten trũksta Rũpintojëlio. Reikëtø...

Darbø ir rùpesëiø Antanëliu visada pakako. Pamokos, smuikininkø orkestrëlio repeticijos, visuomenës susibûrimai, ekskursantø grupiø priëmimas ir aptarnavimas, susitikimai su atvykstanëiais garbingais sveëiais, lëðø dũdoms pirkti paieðkos, sumanyto þemieëiø klubo, apylinkës muziejuko steigimo darbai... Be jo pagalbos nebũdavo apsieinama ir tvarkant Maironio

(Nukelta å 24 p.)

Raseiniu rajono Betygalos muziejuose

(Atkelta iš 23 p.)

tėvišką, renkant relikvijas J. Kuzminskio memorialiniam kampeiliui, kaupiant prisiminimus apie apyčius betygaliečius – meno žmones, mokslininkus, visuomenės bei kultūros veikėjus. Sąjūdžio metais pradėjo rūpintis ir kovą už tautos nepriklausomybę auko atminimo amžinimui. Pradėjo tikslinti buvusiojo pavardes, ieškoti palaiškų apšono poilsio vietų, rūpintis jo perlaidojimu ir deramu pagerbimu. Antanėlis pasiūlė dioms aukoms sukurti ir pastatyti paminklą senosiose miestelio kapinaitėse. Entuziastai pritarė: gražu, kilnu. Bet iš kur imsime lėšas? „O kam mes, kas mes? – paklausė tada mokytojas. – Imkime ir padarykime patys...“

Mokytojas sukūrė kuklią, bet špūdingą, jaudinančią kompoziciją – tik aukuras ir trys vertikaliai, dangun išsišovusios švakės. Apačioje – granito plokštės su palaidotų asmenų pavardėmis ir užrašas: „Raudonojo ir rudojo maro aukoms atminti“. Iškalta ir tokie labai prasmingi podžiai: „Visais amžiais tautos laisvė buvo vilgoma krauju“.

Kartą, lankydamasis tose kapinaitėse, pamačiau ateinantį Antanėlį. Pasilabinome, apie ką bei tą šnekelėjome ir dar kartą pradėjome apžiūrinėti jo kūrinių. Vėl pagyriau, kad labai originalus, taurus, šiltas, špūdingas darbas ir paklausiau, ar autoriui dar nepabodo klausytis liaupsų. „Kol kas ne. Nors

atsilėpimė būna įvairūs, – atvirai prisipažino Mokytojas. – Visiems neįtiksi. “ – „O Jums, kaip autoriui patinka?“ – pasiteiravau. – „Nemeluosiu. Kol kas – taip. Kai kurie podeliai tuose tekstuose galėjo būti kitokie... Bet tai – mano kūdikis: dabar jau nepataisys, neišgriaudži...“

– Duokdie, nereikia... Tie „marai, karai“ tikriausia iš Biblijos? Galima diskutuoti ir dėl spalvų prasmės. Klausyti autoriaus, kur dingo žalia spalva, ar kitaip priekabauti. Tebūnie taip, kaip yra.“ – „Prisiminiau, berods, skulptorius Bronius Pundzius dėl Puntuko akmenų „sugadinimo“ yra pasakęs: „Jei kam nepatinka, suskaldykite tą akmenį ir iškalkite naujus lakūnus.“ Yra kaip yra. Svarbiausia pagerbti žmones. Ar ne taip, Feliksiuk?“

Pasakiau, Mokytojui aėiū ir pasidžiaugiau, jog labai tauru, kad kapo ramybė ir paminklo kompozicijos meninių akcentų darna primena, špėja ir tyliai dėaukia: T a i n e t u r i p a s i k a r t o t i .

Besibaigiant 1997-iesiems, atsakydamas į mano laiškutą, Antanėlis atsuntė atviruką su tokiu žaūdu:

„Aėiū už lyrinius sveikinimo podelius, o labiausiai – už „smuikelį“. Atrodo, jog jis tik ir laukia, kada jautri širdis ir miklūs pirštai jį melodingai prakalbina“ (...).

Mokytojo širdis tokia pat jautri, mintys mėslios ir lakios, akys švitiesios, šingsniai špėrus, o apsisukimai, kaip sakoma, jau ne tie: ir mokyklon reėiau ušuka, ir smuikelė ne taip dažnai pavirkina...

Prieš metus atsisveikino su savo mokyklėle, kurioje išdirbo daugiau kaip pusė amžiaus. Išėjo pagerbtas ir liko visų mylimas ir visur laukiamas. Kartą pasiteiravau, kaip jauėiasi „laisvasis“ pensininkas, tiek sunkio darbė nuveikėš? O gal išpuiko, ušmigo ant lauro?

„Tai vėl, Feliksiuk, mane provokuoji, kad pasakyėiau teisybė?... Pasakyti. Darbė darbeliū – ir prie namė, ir bendrė reikalė – uštenka. Net per akis. Tik špėk sukėtis. Tinginiaiūi neišmokau, tad ir didesnė „laisvė“ nejaueiū. Bet nesiskundžiū – krutu, kiek begaliū. Berods paėiam ne kartā sakiau, kad mano credo:“ Kas bepadarys, jeigu ne aš, jeigu ne mes“. Argi negražėja, nesipuodėia mūsė Betygalėlė?

Akys baisininkės, o rankos darbininkės. Nors ir pirštė galais, bet visa jėga galima kalnus nuverst. Aš „sunkiū“ darbė nedirbau, nes visi jie man buvo prasmingi, reikalingi, malonūs. Dirbdamas tiek fiziniā, tiek ir protiniā darbėlā ušsikreėiu savotiūku kūrybos azartu... O dėl to išpuikimo, tai nešinau, nei kā bepasakyti. Pati šāvoka labai reliatyvi. Ir būti pasipūtusiu, ir tuđėiai, nepelnytai didžiūotis. Vis neigijama prasme. Išpuikimā galima interpretuoti ir kaip buvimā o r i u, b r a n g i n a n ė i u s a v ā j ā a š . Jeigu tokia prasme, – tai galėtumėte vadinti mane ir išpuikėliū. Nėpykėiau...“

– O tie epitetai – „Ordininkas“, „Garbės pilietis“ – pakoregavo Tamstos gyvenimā, dorovines nuostatas pasaulėpiūrā, ar tam neturėjo jokios atakos?

Po tokio mano klausimo Antanėlis ilgai ir smagiai kikenė. Nors jauėiau gerokai prašovėš pro dālā, bet ir man paėiam pasidarė linksniau. Degiau iš gėdos, kad taip kvailai, oficialiai ir valdiškai kreipiausi... . Atsiprađiau už klausimo formā ir pasakiau, jog norėėiau, kad mokytojas neignoruotė turinio esmės.

„Na, broliuk, ir prisirinkėš tarptautiniū podeliū. Greitai ir lietuviū-

Raseiniu rajono Betygalos muziejuose

kai nesuskalbėsimė. Að gi ne tas karklelis, kuris nuo menkiausio vėjelio siūbuoja pavėjui. Klausau tik ðirdies ir sąpinės balso. Ir uþ nuopelnø pripaþinimà, ir uþ darbø ávertinimà padėkojau... Neslėpsiu, buvo malonu... O protelis ðnibðdėjo: „Kam tau tie visi dzingulikai, þaisliukai ? Uþteks to, kà uþgyvenai, juk ne su saule gyvensi“. Bet iðmintis patarinėjo: „Jie reikalingi Betygalai, mūsø miesteliui garsinti, þmonio ðpà kelti, þadinti pasitikėjimà. Juk gyvenimà nugyventi, tai ne kepuræ pakelti. Patyrimas – tarsi antras prigimimas. Pabuvau „ponu, pabuvau „draugu“ (net du kartus). Vėl – „ponu“. Pagaliau tapau ir padoriu pilièiui.“

Dabar jau smagiai pakikėnome abu...

Pirmiau prakalbo Antanėlis:

„Feliksiuk, ið kur andai buvai iðtraukæs tà þodelà „Tamsta“. Visi mokiniai kreipdavosi paprasčiausiai „mokytojau“, o pats berods

nuo septintos ar aðtuntos klasės vis „Tamsta mokytojau, Tamsta mokytoja“. Labai pagarbu. Visiems patiko, tik að kiek prisibijojau, kad kas nors neleptelėtø, jog tas terminas kilæs ið „jo milysta“. Pasakiau, kad buvau girdėjæs ið tėvelio, kitø mūsø Budraièio kaimo þmoniø. Pradėjæs mokytis Betygalos gimnazijoje taikiausi prie visø, nors nujauèiau, kad taip grubu, nemandagu. Pabandþiau kreiptis kaimiðkai – taip ir prilipo. „Graþu, graþu“, – pagyrė Antanėlis.

„Þiūr – saulutė leidþiasi. Palypėkime aukðeiau – áspūdingesnis reginys atsivers.“

Ið antro buto aukðto matėsi plaèiausias besileidþianèios saulės raudonio nupliekstas Padubysio horizontas. Siūbavo, margavo rudens ðalnø nuspalvinti kalnelio medþio vainikai. Ilgokai groþėjomės tais pasakiðkais vaizdais. Pagaliau Antanėlis paklausė:

„Pasakyk pats man, argi èia ne fiordai, ar ne pasaulio rojus? O kiek buvo paðaipùnø – ir ko tas Judka knisasi po tà atrkantæ, ðalia

(Nukelta á 26 p.)

Betygalos Vytauto Didžiojo paminklas

(Atkelta iš 25 p.)

kapinio, ar geresnio pėmės gabalo negalėjo rasti? Galėjo. Bet ėirdis traukė ėia. Ir nemelavo... O ir tos kapines nebaisios – seniai neveikianėios. Suradome grafią vietelę Pilkalnyje. Ten jau gulė Saulius... Ir krypius pastatytas. Medinis, bet aukėtas, aukėtas. Dobilas savo rankomis sumeistravo. Uptėks tenai ir mudviem su Valyte. Maėiau rūpesėiė bus gyviesiems“.

Antanėlis piūrėjo ė horizontą ir kalbėjo tarsi pats su savimi. Man per nugarą pagaugai nubėgo...

– Mokytojau, kė ėia Tamsta taip liūnai. Juk ne jūsė gyvenimo saulutė leidėias? Neskubėkite. Dar prisiminimus privalu paraėyti... Pagyventi...

„Atsipraėau, Feliksiuk, gal ir nereikėjo dabar apie tai... Bet niekur nepabėgsi... Vieėpaties keliai nepinomi. Ą pakalnė riedama greičiau nei kopijama aukėtyn.

– Aukėtybė, nors kerinti, vylinga, bet ir labai klastinga, apgauli. Mano makaulėje ji kėpkodėl dėpniausiai asimiliuojasi su ėodeliu – puikybė. Iėpuikimas, kaip ėinia, didelė nuodėmė... Ar, Tamsta, nebuvote ėsipainiojėas ė tuos ėabangus?

„Atrodo, kad ne. Nuo maėpė dienė buvau „demokratas“ . Nemėgau nei didaktikos, nei „diktatūros“– tiek proletarinės, tiek ir autoritatinės. Dar daugiau – galiu prisėpėinti, kad uėvis labiausiai prisėbijojau pavyduoliė, tariamė konkurentė, „nepripėbintė“ genijė – trumpiau sakant – „tos gerosios“ visuomenės, kuri, anot filosofo Artūro Schopenhauerio, stengiasi „visus sulyginti“. Buvo galimybė tė jo kūrėnė – „Aphorismen zur Lebensweisheit“– perskaityti vokiėkai. Dabar jau berods ir lietuvėikai iėleistas – „Gyvenimo iėminėties aforizmai“. Bet pats, tikriausiai, skaitei. Prisėmeni, kaip auto

Pritariau tokiai nuomonei, tad nei pats kėliausi ė „aukėtybes“, nei geidėiau, kad kiti keltė... Juolab, kad negailestingai nesulygintė su visais... O kaip bus, kai manėas nebebus... tai jau ne mano valioj... Ketinome dar pakalbėti, padėskutuoti apie ėenklė svarbė, bet gal atidėkime kitam kartui... Aė dar iki Dubysos su Maksu nuėirgliosiu. Negaliu nė dienos iėgyventi neaplankėas jos – Dubysos. Nėpinau, kaip mes ir beėsisėkirsime...

Paskutinieji dvideėimtojo amėiaus metai nesulaikomai ritosi prie trijų nulio, ton pusėn stumdami ir mūsė ketinimė susitėkti „kit

kartė“ ir pasiaiėkinti „ėenklė“ prasmė bei svarbė. Pagaliau laiko ir vilties lenktynės baigėsi, kai mus pasiekė ėiurpus negandas – prie mūsė Mokytojo gyvenimo vartė atsistojo Hanibalas – (*Hanibal ad portas*). Jau ankėčiau iė dukros Vaivos buvome patyrė, kad lėgonia sveikata negerėja, bet kad ji taip spėriai komplikuoėasi – negalėjome patėkti. Buvome girdėjė, kad Antanėlis keletui mėnesiė paguldėytas vienoje Vilniaus gydyklė, tad mes trys klasiškai – aė, Juozas ir Mykolas – susikusinome nukakti ė tė Vilkpėdės lėgoninės slaugos skyriė ir suėinoti tiesė. Manėme, kol vieni kalbėsimė su lėgonėliu, tretysis iėkiutėins iė palatos ir pabandys susitėkti su medikais, kad iėpeėtė objektyvesnės informacijos. Ėi misija buvo patėkėta man, nes turėjau ėurnalisto paėymėjimė ir greičiau galėjau patekti pas gydanėius gydytojus. Sumanymas pasiteisino. Pas daktarė, mielė ir kvalifikuotė specialistė, patekau po keliolikos minuėiė. Tik spėjau pasisakyti, kas esėas ir kokia persona mane domina, kai gydytoja, net nėpvilgtelėjusi ė ligos istorijė, pradėjo referuoti: „Profesorius jauėiasi puikiai, tik ėiek tiek pavargėas... Labai paklusnus, kultūringas. Kupinas optimizmo.“ Bandėiau patėkslinti, kad mane domina mokytojo, o ne kėpkokio profesoriaus, sveikata, tėčiau prelegentė tik linksmai nusijuokė. „Tas pats, tas pats – mokytojas. Bet ir palatoje, ir sesutės – visi jė vadina tai profesoriumi, tai filosofu... Labai malonus, iėmtingas ėmogus. Pailsės, pradės bėgioti ir bus sveikutėlis. Nesirūpinkite – iki ėimto metė gyvens ir visus mus pragyvens... Nors yra lėgė, kurias, jeigu per vėlai atpaėsti, dėpniausiai sunku ėveikti. Stabilizuoti procesė galima, o visai pagydyti – dar ne...“ Padėkojau uė viltingas ėinias, rūpestingė prieėiūrė, pasiteiravau, ar netrėksta, kokio vaistė, jei reikėtė uėsenietėikė, pabandytume parūpinti. Gydytoja paslaugos atsėsakė: „Aėiė, turime, nereikia. Jeigu prireiks, paskambėsim. Darome, kė galime...“

Ą palatė graėau kiek apramintas ir visiems praneėiau, kad daktarė nusiteikusi optimistiėkai, sakanti, kad reikė tik poilsio ir ramybės. Antanėlio akys viltėngai suėaiėparavo:

„Ar nesakiau, kad aė ne lėgonis... Kurortininkas. Ir pamaitintas, ir priėiūrėtas, ir laėalinėmis aplaėintas, ir iėpraustas... Gyvenk, kaip Dievo uėpanytė... Iė kur tokios kvapnios gėlės ėia? Ne pinavijos, bet raudonos – kaip iė mamytės darėelio. Ji tokias labai mėgo, puoselėjo... O kokios pas mus seselės graėios – jaunos, malonios, rūpestingos... Tik ė tualetė vieno nenori leisti...“

Ir pats smagiai pakikeno, ir mus visus prajuokino. Tuomet palaton su laėalinėmis ėbildėjo sesutės ir priminė, kad sveiėiė vizitas baigiamas. Juozas su Mykolu pakilo ir, atsisėveikinė su Mokytoju, iėėjo. Aė, kėpkodėl pasilenkiau ir pabuėiauvau Antanėlio kaktė. Tė pat minutė Mokytojas viena ranka apglėbė mano kaklė, ėiek tiek jė spustelėjo ir tiesiog ė ausi suėnabėdėjo:

„Sic transit gloria mundi“(taip baigiasi pasaulio ėlovė – F. M.).

Aė tespėjau pasakyti, kad Jis pats yra sakėas, jog ėmonės beėjėgiai prieė amėinā Alfos ir Omegos dėsniā, tad mums belieka tik VILTIS. Antanėlis pratesė maėdaug taip:

„Taip, prisėmenu – yra pradėia, turi bėti ir pabaiga. Dėsnis yra dėsnis – jo nepakeisi. Bet aė vilties neprarandu ir viskė blaiviai suprantu. Prisėmenu savo mamytės ėodėpius: nuo smertėlės nėr ėolėlės... Bėkite draugiėki. Prisėminkite, kad svetimo skausmo nebūna. Gerbėkite ir mylėkite ėmones. Skubėkite daryti jiems gera... Nepamirėkite Dubysos, ėaviosios Betygalos...“

Tatai pasakėas rankom apglėbė mano galvė ir netėkėtai pabuėiauvo ė kaktė. Jo akyse sublizgo aėaros... O gal man tik taip pasirodė. Bet aė tikrai praskydau: ant Mokytojo veido puptelėjo mano aėara.

Ir ne viena... Jis, matyt, neįaukiai pasijuto, bet susitvardė ir virpanėiu balsu pasakė:

„Eik, vaike, eik... Ėia, berods, buvo dar du vyrai?“

– Sudie, Mokytojai... Stiprybės Jums. Anie vyrai jau idėjo. Iđeina ir tretysis... Aėiu Tamstai uđ viskà...
Manęs jau lūkuriavo „bevardžiai vyrai“. Ađ jiems nieko naujo pasakyti negalėjau. Tepajėgiau idtartı: „Trintukas“ dirba savo darbà“. Bet pakako ir tŕ keturiŕ ŕodpŕiŕ... Namŕ eđome sutrikŕ ir tarsi amà praradŕ – kaip tikri Padubysiu Ėmaiėiai. Tyleniai.

Ilgai kankinausi bandydamas suvokti, kodėl tada, atsisveikindamas, Mokytojas mane pavadino vaiku.

Kiek prisimenu dąniausiai sakydavo „vaikai“ – daugiskaita. O tåkart kreipėsi – „vaike“. Gal apsiriko?

O gal prisiminė kokį nors epizodà id mano paauglystės? Juo ilgiau mąsėiau, tuo labiau dilgino nuojauta, jog tuos ŕodpius jau esu girdėjęs id jo lŕpŕ. Bet kada ir kokiomis aplinkybėmis? Taip besvarstydamas metai po metŕ ritausi prisiminimŕ laipteliais atgal iki pat 1947-ŕjŕ, kai pirmà kartà savo akimis pamaėiau mokytoją Antanà Juđkà, visŕ – suaugusiojŕ ir maŕjŕ – vadinamà maloniniu vardu Antanėlis. Patiko jis man savo „kukliu“ auglumu, santŕrumu, nuoirdumu. Nevengė vaikelà paglostyti, pađnekinti, paskatinantà ŕodelà idtartı. Dpiugino ir tai, jog mudu buvome beveik bentraampiai – vos 15 meteliŕ skirtumas.

Gerai nepamenu tais ar dar kitais metais patyriau pirmà nuoskaudà. Id vaikŕ buvau ŕpinojŕs, kad Antanėlis kvieėia visus norinėius eiti idsikasti bei parsineŕti liepaiėiŕ ir pasodinti jas prie mokyklos, miestelio gatviŕ. Talkon susiruŕdėiu ir ađ. Buvau pats mažiausias, klumpėtas ir tik su vėjo perpuėiamu ŕvarkeliu.

„Daunulis, kad atėjai, – pasakė mokytojas, – bet à dangŕ tai tikriausia nepađiurėjai. Gali būti lietueio. Toli nenuėisi. Geriau lik namuose, paruŕđk pamokas, paskaityk kokią knygà, ŕ kai mes gràdime, ateisi ir padėsi sodinti. Gerai. Sutarta?“

Neverkiau, bet jauėiausi kaip su mazgote per veidà gavęs. Ir dar nuo ko!? Nuo Antanėlio. Nors jis ir buvo teisus: ir oras subjuro, ir sodinant leido patalkauti, bet ta nuoskauda ilgai dirgino mano jausmus.

Na ŕ geriausiu mano globėju ir didžiausiu autoritetu Antanėlis tapo visai atsitiktinai.

...Su broliu Antanu gyvenome pas tokia đeiminkŕ Smitrienŕ, kuri turėjo vienturà, uđ mane vyresnà ir gerokai stambesnà sŕnŕ Vytulà. Jis mėgo visokiais būdais mane skriausti. Vienà kartà neidkentŕs paverėiau ja ant lovos ir gerokai prikŕliau. Đeiminkŕ pakėlė alasà, atikinėjo mano tėvelius, kad ađ esantis banditas ir galės uđmuđti jos vaikelà. „Pasiimkite tà savo Feliksiukà ir dėkite ja kur norite. Ilgiau jo Ėia nelaikysiu“.

Per patà ermyderà, kađkas pakleveno laukujas duris ir àsiritŕ à priemenŕ. Pirmoji prie sveėio pridŕko đeiminkŕ: „O, mokytojas. Paėiu laiku, paėiu laiku“. Sodina ant kėdės ir aiđkina... Sveėias kurà laikà kantriai klausŕ. Paskui, supratŕs reikalo esmŕ, pasakė norŕs kai ko paklausti ir, pasisukŕs à mane, su atlaidžia ŕypsenėle pasakė mađdaug taip:

„Tai perþengei, vaike, Rubikono slenkstà?“

Nors ir neþinojau, kà tai reiđkia, bet linktelėjau galva ir patvirtinau, kad taip.

„Tai gerai, labai gerai. Savo orumà reikia ginti. O mokytis nori?“

Vėl linktelėjau galva – taip, taip.

„Ar girdite, gerbiamoji – vaikas ne id piktos valios, ŕ besigindamas taip padarė. Mokytis nori ir mokosi neblogai. Tai kà darysime? Gal tegu pasirodo ir jŕsŕ sŕnus. Paklausysime ir jo.“

Vytulis susiriesdamas ėmė meluoti, girdi, jis neskriaudŕs ir ateityje Felikso neskriausias... Antanėlis tik þiurėjo à Smitrienŕ ir ŕypojojosi.

„Tai patikėsime, ar ne? Kaip bebuvŕ, bet maþesnà, silpnesnà skriausti nepadoru. Belieka susitaikyti. O tėveliŕ be rimto reikalo nevarginkime. Ađ paglobosiu jo sŕnŕ, tegul tik mokosi. Dabar paspauskite rankas – tebŕnie taika. Geriausia gyventi graþumu, tik graþumu, broliŕkai, ar ne taip?“

Kai đeiminkŕ linktelėjo galva, ŕ ađ ir Vytulis paspaudėmė rankas, Antanėlis pasakė:

„O ađ atėjau pas ponia paklausti, kada galėėiau paimti vakarinio pienuko... Pienas ir gerti, ir valgyti sveika. Be to, sako, labai nervus ramina“.

Antanėlio ŕodpiai, kad ŕmogus turi ginti savo orumà, ir paþadas pagloboti „tėveliŕ sŕnŕ“, ne tik sustiprino mano ryptà mokytis, dorai elgtis, bet ir savotiđkai ŕpareigojo nepamirŕti dėkingumo savo geradariui, visada jausti atsakomybŕ priedŕ ja. Juolab, kad sutiktas ir palabintas Mokytojas visada stabtelėdavo ir paklausdavo, kaip sekasi, ar neturintis rŕpestėliŕ. O kai kada paglostydavo galvelŕ arba kà nors patardavo, pasiteiradavo, kaip begyvena mano tėveliai, perduodavo jiems linkėjimŕ.

Berods, jau buvau bebaigiŕs treėia klasŕ, kai likimas lėmė su Mokytoju pasikalbėti atviriau.

Buvo graþus, ŕiltas, svaiginantis pavasario vakaras. Mokykloje vyko pasilinksminimo vakarėlis, uđ kurio organizavimà buvau atsakingas ađ. Kadangi đokio nemėgau, tai paprađiau biėiulio, kad jis mane pavaduotŕ, nes ađ norėjau anksėiau gràpti namŕ. Bet namŕ kađkodėl neskubėjau. Atsisėdau ant suoliuko priedŕ klasės langus ir klausiausi armonikos raitomŕ melodijŕ, stebėjau, kaip sukasi, ŕelioja bendraampŕiŕ poros. Juo ilgiau taip sėdėjau, juo ilgiau dŕmojau, kodėl ađ ne ten, ne su jais, kodėl tŕnuau vieniđas, tarsi pavydu pritinkŕs, tuo labiau ėmė graudulys. Jauėiau, kad tuoj tuoj pradės byrėti ađaras. Taip ir atsitiko... Upelliais teka, ir negaliu suturėti. Net kŕkėiŕti pradėjau. Nė nepajutau, kaip prie manŕs prisıartino ir đalia atsisėdo Antanėlis. Klausia, kodėl ađ Ėia, kodėl vienas, kas atsitiko, kas nuskriaudė... Sutrikau ir neþinojau, kà atsakyti. Nubraukŕs ađaras, uđpuot, kà nors paaiđkinaŕs, pradėjau vapaliŕti beveik taip: „O kodėl Tamsta Ėia, tokiu vėlyvu metu? Tarsi koks seklys...“ Mokytojas kantrus. Neskuba. Ramiai paaiđkina, kad visada, kai mokykloje vakarėlis, kad jame turi būti ir budintis pedagogas. Điandien – jo eilė. Susitvardžiau ir paaiđkinu, kad uđ to vakarėlio tvarkà atsakingas ađ. Viskas vyksta graþiai. Mokytojas galintis būti ramus ir eiti ilsėtis.

„Aėiu, man Ėia pat. Spėsiu. Dar nueisiu lakđtingalŕ paklausti prie Vėvirŕpės. Nuostabiai lakđtuoja. Jeigu galima, pasėdėsiu kartu, đalia jŕsŕ. Neblogai armonikuoja, linksma ten. Gal uþeiname nors paþiurėti? Matau – nenori. Tai gal kas tave nuskriaudė, ŕheidė?“

Ilgà pauzė. Mokytojas nutyla. Tyliau ir ađ. Maga atsiverti, pasi-

(Nukelta à 28 p.)

(Atkelta iš 27 p.)

kalbėti. Kitos tokios progos gali ir nepasitaikyti. Bet nuo ko pradėti? Ir kuo baigti? Ar besupras mano nerimą? Juk kiekvienam savi rūpesčiai. Pagaliau, ar Mokytojas galės ir norės atviriau kalbėti... Ir vis dėlto rypausi pabandyti. Pasakiau, kad linksmybės manęs nedomina. Netraukė. Ir niekas manęs neįžeidė, nenuskriaudė, nebent gamta. Paprasčiausiai nematau prasmės. Kam aš toks reikalingas – nei dėkoti moku, nei dainuoti, muzikuoti sugebu. Maniau, baigęs septynmetę, stosiu į Sodininkystės, darbininkystės, bitininkystės technikumą. Nuvažiavome su tėveliu į Kauną pasidairyti. Per jaunas, be kolūkio rekomendacijos nebus stipendijos, nebus bendrabuėio. Baigsiu vidurinę – ir kas iš to? Į universitetus prasibrauti mažai vilties. Išgrūs į Armiją ir pasibaigs mokslai. Traktoristų, kombainininkų, vairuotojų dirbti – garbė. Bet kokia prasmė? Kalnai rūpesčių, o žmogūkai pasitarti, padiskutuoti nėra su kuo. Visi kaip nebyliai. Upsiirauk. Ištarabanijo klasės auklėtoja J. Klimaitė, suolo draugą Jurgauską, susėmė vyresnįjį klasių vaikus, išcypino ūimtus, o gal ir tūkstančius ūkininkų, su vaikais, seneliais. Už ką? Vėl – tylu. Matai – nematyk, girdi – negirdėk... Perskaičiau Viktoro Hugo „Vargdienius“, Maksimo Gorkio „Dugne“ – juoda. Pluoda pluoda, vargsta vargsta žmogeliai – ir kas iš to, kokia prasmė? Kur pažvelgsi, visur nykuma, juoduma. Išprotėti galima.

Po tokio mano pasapaliojimo Mokytojas pasislinko arčiau ir pažnibdomis pradėjo maždaug taip:

„Ar negalėtum, vaikinė, tyliau kalbėti... Išgirstu kokia sekreto-

rė, tai paaiškintu, kad nesi vertas tarybinio moksleivio vardo, kad nyku ir juoda tik tavo galvelėje, o mūsų gyvenimas dvytėte dvyti paties „tėvelio“ saulės nušviestas. Ir mažiau klausinėk – už ką ir kodėl. Paaugsi, ateis laikas ir supinosi. Nemenkink savęs ir nesi-sielok, kad nesi talentais apdovanotas. Bandai kurti, savarankiškai mąstyti. Sunku save pažinti, suvokti, koks tavo pašaukimas, perprasti, kokios tavyje slypi galios. Tavo meto būdamas ir aš blaškiausi: ir langus, duris, lubas dažiau. Ir pomidorus auginau. O tapau pedagogu, muzikos mokytoju. Nereikia skubėti. Viskam yra savo laikas... Vardan siekio, tikslo verta kartais ir liepūvą prikasti, ir nuoskaudą užgniaupti dirdyje. Neveltui sakoma: tylu – gera byla. Svarbiausia nesikaršdinti, likti santūriam, nes, jeigu pradėsi šokinėti kaip varlė ant dalgio, gali labai labai karštai nudegti... Girdėjau, kad esate susibūrę į slaptą filosofų ratelą, atseit, studijuojate VKP(b) istoriją, o iš esmės svarstote dialektikos klausimus. Būrinkite, tik neprišnekėkite, ko nereikia. Juk ir sienos turi ausis. Nesupyk, bet ir pačiam nepakenktu dažniau liepūviuką laikyti už dantuką...

Beje, dialektika iš esmės yra ne kas kita, kaip logika. Taip taip – logika, kurios pamatus subudavojo ne kas kitas, o Antikos išminčius Aristotelis. Kas gi ta logika, paklausi. Logika – tai teisingo, mokslu grindžiamo mąstymo principo ir taisyklių visuma. To aspekto nederėtų pamiršti, nes dialektika be logikos kaip mūras be pamato.

Atsiprašau, kad aš ne vietoje ir ne laiku taip ilgai pamokslavau. Gal pravers. Binau, kad pats naktimis sargauji – tėvelį pavaduoji.

Betygala XX a. pradžioje. Nuotrauka iš RKIC archyvo

Gerai, kad padedi. Prie statybø smagu, bet ir nelengva. Pavargsta þmogelis...

Paëiam irgi nelengva. Naktimis gûdu ir mintys keisëiausios, juodþiausias apninka... Patarëiau linksmesnio knygelio paskaityti...

Tai gal jau ir skiriamës. Ilgai uþsibuvus kai kas gali pagalvoti, jog nedorus suokalbius rezgame..."

Atsistojau, ðirdingai padëkojau uþ brangiausią mano gyvenime pamokà, pasakiau, kad mielai jas lankyëiau nors ir kasdien.

„Aëiù uþ kantrybæ ir padëkà. Telydi jus laimë. Eik, vaike, eik ir nepamirðk ið savo galvos iðkrapðtyti tà baisø juodà kirminà – „Kas ið to"... Pakeliui stabtelëk ant Vievirþës lieptelio ir kokià valandëlæ paklausyk lakðtingalø lakðtavimo. Úpas pagerës. Patikëk manim – padeda..."

P. S.

Atsipraðau Mokytojo, kad nepaklausiau Jo patarimo ir nepajëgiau ÷veikti to bjauraus juodo kirmino – „Kas ið to..." Prisiþapàstu – esu kaltas, labai kaltas. Taëiau, norëdamas tà kaltæ suðvelninti, susiradau anø laikø þurnalà „Úkininko patarëjas" su Jùsø – jaunojo pomidorø augintojo– Antanëlio (dar paaugliuko) nuotrauka. Aptikau ir þiupsnelà Mokytojo prisiminimø, kuriuos ëia ir pateikiu:

„Betygalos valstieëiø vaikai, uþdegti raginimo: „Per darbà ir mokslà – à Tëvynës gerovæ", ásteigë jaunøjø úkininkø ratelà. Padedant mokyklos vedëjui Stasiui Ðeirui, kibome à darbà. Per 1933–1934 metø þiemà skaitëme metodinæ þemës úkio literatûrà. Jà leido þemës úkio rûmai. Paskui vieni pradëjo auginti bandymø laukeliuose naujas javø veisles, kiti – Emdeno antis, tretii – pomidorus. Tai buvo naujovë, kaip ir þiediniai kopûstai(kalafiorai) betygalieëiø darþuose.

Visus vasaros darbus, ágytas teorines þinias ir praktikà parodyti galëjome rudens ðventëje – þemës úkio parodoje. Ir ðtai 1935 metais derliaus ðventë vyko naujose mokyklos patalpose. Að lankytojams nutariau parodyti savo darbo rezultatus – pomidorus. Kad būtø ádomiau, juos su þeme ir visomis ðaknimis, stiebais ir vaisiais persodinà ið dëþes. Atrodë kaip darþe – sunkios kekës saulëtø vasaros prinokintø pomidorø tarsi ðypojojosi. Kortelëje suraðiau viskà: darbø atlikimo datas, veislæ, sëklos kokybæ, derlingumà. O vertintojø komisijoje – ne tik Raseiniø apskrities agronomas, bet ir sveëias – Vladas Tiðkus. Jiems artinantis prie pomidorø mano penkiolikmeëio ðirdis suspurdëjo...

Vladas Tiðkus þvilgterëjo à pomidorus, paskui à mane ir vël à kekes. Ðitai tylomis keletà kartø. Að irgi tylëjau. Nusiðypojo, patarðonojo mano petelà, kaþkà uþsiraðë bloknotelýje.

Po apþiûros paskelbë rezultatus: „Pirmoji premija pripaþastama Betygalos JÛR nariui darþininkui Antanui Juðkai. Man tada atrodë, kad gavau Nobelio premijà."

2003 metø geguþës pradþia buvo ðilta kaip reta. Anksti suþaliauvo, pasipuoðë gëliø þiedais pievos ir kloniai, suklego paukðëiai ir paukðtyëiai. Vakaraus uþvis smagiausiai lakðtavo lakðtingalø pulkai. Net ir mieste – tik praverk langà ir valandø valandas klausykis, nes vis vien neuþmigs. Juolab, kad tos svaiginanëios trëlës tavo mintis nulakina à Padubysius, prie Betygalos upeliø, Lelykø pakranëiø, à paëias lakðtingalø perýklas. O ten brangioji Maironio mokykla, su savo palydovu Maksu bevaikðtantis Antanëlis, mieli betygaliekiø veidai, plûstantys prisimini-

mai... Vartausi, blaðkausi iki pat paryëiø. Tik spëju uþmigti, pradëdu sapnuoti klaiþø sapnà: girdþiu, kaip gailiu, tæstiniu balsu: aaaúúú... aaaúúú kaukia didþiulis ðuo. Kaþkiek panaðus à Geleþinà vilkà, bet ne toks – daug smulkesnis. Paskui pasigirsta iðgastingas þmogaus balsas: „Eia gi Maksas, Maksas – Antanëlio palydovas ... Gal Mokytojas vël kur nors nublûdino, o jo, vargðelio, nepasiëmë?... "

Nubundu nerimo apimtas, paðiurpæs ir daugiau negaliu uþmigti. Po kelio valandø gaunu liúdnà þinià: „Ankstyvà geguþës rytà po sunkios ligos mirë mokytojas Antanas Juðka"... Vëliau patyriau, jog tà naktà Maksas tikrai kaukë... Neþinau, ar jis verkë. Tikriausia, kad ne – ðie gyvûnai neaðaroja. Prisiþapinsiu, kad per visas laidotuves að taip pat kûëiojau, bet nenusirito në viena aðara. Sako, kaltos spazmos... Jeigu taip, tai jos man prasiðdëjo ið baimës. Buvau ketinæs tarti keletà atsisveikinimo þodþiø prie Antanëlio kapo, bet mane apëmë keistas baimës jausmas: vis mãsëiau, kad negalësiu iðtarti sakinio su þodþiu „buvo", nes burna pradës dþiùti ir ir tas „bûtasis laikas" uþstrigs gerklëje. Ðël to ir lûpos neprasivërë, nors vis galvojau, koks didelis proto ðvytyrus uþgeso, kokia ðirdis nustojo plakti...Uþgniaupiau ðirdyje ir retorinà klausimà: „Ar suvokiame, kokio þmogaus – Darbininko, Pedagogo, Kûrëjo, Dvasinio autoriteto, Kalbos sergëtojo, Tëvynës mylëtojo – netekome, kokiu būriu ir su kokiomis jëgomis privalësime kibti à darbà, kad padarytume tai, kà ÷veikdavo Antanëlis?"

Proto balsas tikino, kad Mokytojas tikrai iðëjo à tolimà kelionæ, palikæs mums krúvas nebaigtø darbø, neágyvendintø sumanymø. O ðirdis ðnabþdëjo: nesisielokite – Jis nukeliavo dar netoli, jis dar ëia pat... Ir mintys skraidino mane à Padubysius, link Ápuolytës, ðv. Jono ðaltinëlio, Dubysos, su kuria buvo susijæs visas Antanëlio gyvenimas. Net ir paliegæs vis eidavo ir eidavo à tradiciniø pasimatymus ir sakësi neásvaizduojantis, kaip su ja galëtø iðsiskirti...

Palydëti Antanëlio suguþëjo minios þmoniø: pradinukø ir gerokai pagyvenusio þilagalviø, taip pat buvusio Mokytojo auklëtinio. Puoðniausius vainikus, graþiausias gëliø puokðtes neðini, gedulo rûbais apsirengæ.

Nuo to ðurmulio Maksas dar labiau sulindo à bûdà. Niekas jo nepasigëdo, neuþjautë. Niekam jo nereikëjo, niekam jis nerûpëjo. Iðkiðo Maksas savo galvà ið bûdos ir vis spoksojo Dubysos pusën. Gal laukë ðeimininko, o gal jautë artëjantà „Brisiaus galà". Nematë, nei kaip iðneðamas karstas, nei kaip rikiuojasi laidotojai. Bûtø matæs, gal bûtø nutuokæs, kodël jo ðeimininkas Pilkalnin skalambijamas veidu à Rytus, à Betygalos baþnyëià, veidu à Dubysà, kodël tam þmogui lemta ir à kapà atgulti veidu à Dubysà.

Atsisveikinant su Mokytoju buvo tariami pagarbos ir padëkos þodþiai, deklamuojamos eilës, giedamos

gedulo giesmës, aðarojama ir meldþiamasi. Tos apeigos ir prisiminimai begalo aitrino mano ðirdà. Galvoje skambëjo gyvi Antanëlio testamento þodþiai:

„Bûkite draugiðki. Prisisinkite, kad svetimo skausmo nebûna. Gerbkite ir mylëkite þmones. Skubëkite daryti jiems gera... Nepamirðkite Dubysos, þaviosios Betygalos..." „Telydi jus laimë. Eik, vaike, eik ir nepamirðk ið galvos iðkrapðtyti tà baisø juodà kirminà – „Kas ið to".

(Nukelta à 30 p.)

Nuotraukose (iņ kairēs): Betygalos krypius ir betygalos kapiniņ krybiai. 1966 m. Meēislovo Sakalausko nuotraukos

(Atkelta iđ 29 p.)

Anot Antanēlio, ne tik prasmingi darbai, kūrība, bet ir kilniņ idē-
jō, tauriņ idealō deklaravimas tampa pēnklaiss, bylojanēiais, kad ne
dīaiņ gyvenai ir metelius skaiēiavai, o buvai pmogumi.

Liūdna ir gaila, kad nespēta su Mokytoju ta tema padiskutuoti
daugiau, panagriniēti faktologijos ir filosofijos sāsajas. Prisimenu
tik kai kuriuos tos problemas fragmentus. Ne kartā tarēmēs, ko-
kiais pēnklaiss (akcentais) Betygalai derētō pasipuođiti, kad viliotō
keliauninkus, turistus. Minējome M. Daukđos, J. Maironio, J. Kuz-
minskio, A. Miđkinio, M. Gimbutienēs, A. Bendoraiēio, A. Petkaus,
A. Cibulskio ir kitō garbiņ betygalieēiņ pavardes. Ar nederētō jō
vardais pavadinti kai kurias gatveles, kultūros āstaigas ir panađiai.
O gal vertētō sukurti kompoziciā ar garbēs stelā. Dabar juk prava-
pjuojantys pro miestelā nepamato jokio informacinio stendo ar kito-
kio pēnklo, primenanēio garbingā Betygalos istorijā – đvilpia ir
prađvilpia... Antanēlis nepeikē tokio sumanymo, bet pēnklaus āsi-
vaizdavo subtiliau:

*„Jie turētō būti ne đablioniđki, bet originalūs, organiđkai de-
rantys prie bendro miestelio plano. Reikētō, kad jie teiktō jauku-
mo, padintō taurius jausmus, emocionaliai dorintō gyventojus,
gaivintō jō dvasiā... Norētāsi jaunesniņ jēgō, sumanesniņ talki-
ninkō, kūrbyngō entuziastō... Ana va, senosiose miestelio kapi-
naitēse buvo rastas apđepās kapelis. Jā betvarkant paaiđkējo,
kad jame palaidota Betygalos bāpnyēios statytojo klebono Prano
Janulaiēio sesuo, prof. M. Gimbutienēs, kuri dar būdama stu-*

*dentē ēia lankydavosi, teta – Ona Janulaitytē. Kapkas „pager-
bē“ – āsmeigē aptriuđusiā lentelā su uprađu, ir viskas. Ā tokā pēn-
klā nei paēiam pūirēti, nei kitam rodyti. Jei darai, daryk gerai...“*

Mokytojas vylēsi, kad artējant Betygalos jubileijui, rengiantis
Lietuvos vardo paminējimo 1000-osioms metinēms dar bus gero-
kai pasidaruota. Gaila ir liūdna, bet tuose darbuose neilgai teko
dalyvauti

uoliausiam talkininkui, spėjusiam Betygalos pēmēje (ir ne tik
joje) *palikti neblēstanēiņ pēnklo.*

P.S.

Sulasiojau visus prisiminimō trupinēlius ir sudēliojuau, kaip iđ-
maniau, klausydamas savo sāpinēs balso, ir vis tiek neramu: gal
kartais atsidurdavau „Jono“ pozicijoje, paņeisdavau moderatoriaus
funkcijas, netiksliai iđđifruodavau ar perpasakodavau prelegento
tekstus bei mintis? Jeigu taip atsitiko, tai labai apgailēstauju ir nuo-
lankiai atsiprađau savo Mokytojo ir globējo – legendinio Antanēlio.
Esmi „jaunas“ – pasistengsiu pasitaisyti.

Pagarbiai – Feliksas

1947–2011 metai

Budraiēiai– Betygala–Vilnius